

صلاة الاضلاع

دانشگاه شهردر
دانشکده هنر

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته نقاشی

عنوان پایان نامه

چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران

استاد راهنما

جناب آقای علی اصغر شیرازی

عنوان پروژه عملی

نیایش

استاد مشاور

جناب آقای حبیب الله صادقی

نام دانشجو

راضیه حاجی غدیر علی حداد

شهریور ماه سال ۱۳۸۷

۱۳۸۸/۱۲/۱۷

۱۳۲۵۷۳

به نام خدا

تمامی حقوق مادی و معنوی این پایان نامه تحصیلی متعلق به دانشگاه شاهد است و هر گونه نقل مطالب با ذکر نام دانشگاه شاهد، نام استاد راهنما و دانشجو بلامانع است. دانشجویان در صورتی می توانند نسبت به چاپ مقاله مستخرج از پایان نامه خود اقدام کنند که مقاله مورد تأیید استاد راهنما قرار گرفته باشد. همچنین به هنگام چاپ مقاله ذکر نام استاد راهنما ضروری است. عدم رعایت موارد فوق موجب پیگرد قانونی است.

«معاون آموزشی و تحصیلات تکمیلی»

تاریخ: ۸۷، ۹، ۱۰
شماره: ۱۵۸/ن
پیوست

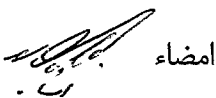

دانشکده هنر

صور تجلسه دفاع

رساله نظری: چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران
پروژه عملی: نیایش

مربوط به خانم/ آقا راضیه حاجی غدیر علی حداد رشته نقاشی در تاریخ ۸۷/۶/۳
برگزار و نمره رساله ۱۸،۸۷، پروژه عملی ۱۸،۷۵ و میانگین آن به
عدد ۱۸،۳۹ و به حروف هیجده سی و نه می گردد. اعلام می گردد.

اعضای هیات داوران

امضاء	۱- دکتر علی اصغر شیرازی
امضاء	۲- آقای حبیب الله صادقی
امضاء	۳- آقای مرتضی افشاری
امضاء	۴- دکتر محمد کاظم حسنونند
امضاء | ۵- دکتر مهدی پوررضایان |

مدیر گروه رشته

نام و نام خانوادگی:

امضاء

۸۷، ۹، ۱۰

تقدیم

به خدا که هر لحظه و همه جا با من است.

به پدر و مادر مهربانم که مشوق و حامی من برای راه یافتن به عرصه‌ی هنر بودند.

به همسر عزیزم که صبر، مساعدت و حمایت‌های او، بهترین لطف خداوند بر من است.

و به پدر و مادر مهربانش

که لطفشان در زمان انجام این تحقیق

مایه‌ی آرامش من بود.

با تشکر و سپاس

از راهنمائیهای استاد گرانقدر جناب آقای علی اصغر شیرازی و مساعدتهای

استاد محترم آقای حبیب الله صادقی

و دیگر اساتید بزرگوار دانشکده‌ی هنر دانشگاه شاهد که شاگردی در

محضر هر یک از ایشان، فصل بزرگی از تجربه‌ی هنری‌ام بود.

دانشکده هنر دانشگاه شاهد

چکیده پایان نامه

این چکیده به منظور چاپ در نشریات دانشگاه تهیه شده است

عنوان پایان نامه: چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران

استاد راهنما: جناب آقای علی اصغر شیرازی

استاد مشاور: جناب آقای حبیب الله صادقی

نام دانشجو: راضیه حاجی غدیر علی حداد

شماره دانشجویی: ۸۴۷۴۹۵۰۰۴

رشته: نقاشی

چکیده :

ادیان الهی در ادوار گوناگون ، توسط پیامبران ، برای هدایت بشر آورده شده و هنرمندان هر یک از این ادیان ، از موضوعات و نشانه های آنها در آثارشان ، بهره برده اند و هنری با عنوان هنر دینی پدید آمده است.

در ایران نیز ، آریاییها از بدو ورود یکتا پرست بوده و خدای واحدی را پرستیده اند. این پرستش خدای یگانه تا عصر حاضر ، در قالب ادیان و مذاهب گوناگونی متجلی شده است.

در طول تاریخ ایران ، همواره رابطه ای نزدیک میان هنر و آداب معنوی برگرفته از مذاهب مختلف وجود داشته و دین یکی از مهمترین عوامل شکل دهنده ی هنر بوده است. هر یک از ادیان الهی دارای نمادهای خاص خود بوده که بیانگر آن دین بوده اند و نقاشان از آنها در آثارشان ، استفاده کرده اند. میزان بهره گیری از این نمادها (به دلیل آزادی ادیان در جمهوری اسلامی ایران) در نقاشی پس از انقلاب اسلامی ، افزایش پیدا کرده است که چگونگی استفاده از آنها در نقاشی معاصر ایران ، در تحقیق حاضر آورده شده است.

برای اثبات این امر از میان نمایشگاههای نقاشی قبل و بعد از انقلاب ۲۰۹ نمونه که دارای نمادهای دینی بودند انتخاب شده و نمادهای مورد استفاده در آنها از لحاظ چگونگی و میزان استفاده مورد بررسی قرار گرفت.

نظر استاد راهنما: برای چاپ در نشریات مربوط به دانشگاه مناسب است.

تاریخ

امضاء

۱۳۹۱/۴/۲۱

الف

واژگان کلیدی:

نماد - نشانه - دین - نقاشی - معاصر - ایران

فهرست مطالب:

چکیده

پیشگفتار

مقدمه..... ۱

فصل ۱- دین و هنر

۱- تعاریف ۸

۱-۱- نماد ۸

۲-۱- نشانه ۱۲

۳-۱- دین ۱۳

۴-۱- نقاشی معاصر ایران ۱۳

۲- هنر دینی ۱۵

۱-۲- هنر دینی چیست؟ ۱۵

۲-۲- هنرمند دینی کیست؟ ۱۸

۳-۲- موضوعات مد نظر هنرمند دینی چیست؟ ۲۰

۳- تاریخ ادیان ۲۷

۱-۳- کلیات تاریخ ادیان ۲۷

۲-۳- تاریخ ادیان در ایران ۴۸

فصل ۲- نمادها و نشانه های ادیان

۱- نمادها و نشانه های اسلامی ۶۴

۱-۱- نمادها ۶۴

۲-۱- نشانه ها ۸۰

۳-۱- آداب و سنن ۹۲

۴-۱- مفاهیم ۹۸

تصاویر ۹۹

۲- نمادها و نشانه های مسیحی ۱۱۳

۱-۲- نمادها ۱۱۳

۲-۲- نشانه ها ۱۱۹

۳-۲- آداب و سنن ۱۳۹

تصاویر ۱۴۲

۳- نمادها و نشانه های زرتشتی ۱۶۰

۱-۳- نمادها ۱۶۰

۱۶۳.....	۲-۳- نشانه ها
۱۷۷.....	۳-۳- آداب و سنن
۱۷۹.....	تصاویر
۱۸۲.....	۴- نمادها و نشانه های یهودی
۱۸۲.....	۴-۱- نمادها
۱۸۵.....	۴-۲- نشانه ها
۱۹۱.....	تصاویر
۱۹۵.....	۵- نمادهای مشترک ادیان

فصل ۳- چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران

۱۹۹.....	۱- نقاشی معاصر ایران
۱۹۹.....	۱-۱- دوران معاصر
۲۰۵.....	۱-۲- نقاشی انقلاب اسلامی
۲۱۱.....	تصاویر
۲۱۶.....	۱- میزان و چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران
۲۱۷.....	۲-۱- میزان استفاده از نمادهای اسلامی
۲۱۸.....	۲-۲- چگونگی استفاده از نمادهای اسلامی
۲۲۵.....	۲-۳- میزان استفاده از نمادهای مسیحی
۲۲۶.....	۲-۴- چگونگی استفاده از نمادهای مسیحی
۲۲۸.....	جداول
۲۴۷.....	تصاویر
۲۸۰.....	نتیجه گیری
۲۸۲.....	فهرست تصاویر
۲۹۲.....	کتابنامه
۲۹۶.....	مقاله نامه

پروژه عملی

تصاویر

پیشگفتار

از زمان تولد، دین با من بود، در گوشم زمزمه شد و با من بزرگ شد. هنر نیز از کودکی با من بود، زندگی را زیبا ساخته بود و علاقه ام روز به روز به آن بیشتر می‌شد. روزی رسید که خود را هنرمندی کوچک در این دنیا یافتم و عشق به دین، مرا به سوی استفاده از مضامین دینی در نقاشی سوق داد. تحقیقات پایان نامه‌ی کارشناسی را با عنوان «هنر مذهبی» گذرانده و داستان زندگی حضرت برجس (س) را با عنوان «شاهزاده خانم بیزانس» در پروژه‌ی عملی، به تصویر کشیدم. در طراحی آن آثار، نمادها همراهم بودند، با من بودند و در گوشه‌ای از آثارم به چشم می‌خوردند.

علاقه به دریافت مفهوم نمادها، یکی از دغدغه‌های ذهنیم بود. رمز درون نمادها برایم زیبا بود و هنگامیکه آنها را کشف می‌کردم، برایم زیباتر می‌شدند. پس برای ارضاء این تمایل ذهنی، برای علاقه ام به دین و برای عشقم به هنر، موضوع «چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران» را برای پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد برگزیدم که به خواست خدا، به تصویب گروه و دانشکده رسید و کار من آغاز شد. نخستین کاری که به دنبالش رفتم، یافتن نمادهای ادیان چهارگانه (اسلام، مسیحیت، زرتشت و یهود) بود. می‌خواستم هر آنچه را که در

یک نقاشی، بیانگر یکی از این ادیان برای بیننده باشد، گردآوری کنم. کارم را با فیش برداری آغاز نموده و هر چه را به نظرم مفید می‌آمد، یادداشت می‌کردم.

پیدا کردن نمادهای اسلام و مسیحیت، در ابتدا ساده بود اما هر چه جلوتر می‌رفتم، دامنه‌ی گسترش آنها نیز بیشتر میشد. کتابهای بسیاری مطالعه کردم و از آنجائیکه هیچ کتاب تألیف شده‌ای در زمینه‌ی نمادهای اسلامی وجود نداشت، از هر جا که می‌توانستم، مطلب گردآوری نمودم. به قرآن و آیات آن رجوع نموده و از آنها بهره‌های فراوان بردم. نمادهای زرتشتی را هم از کتب مربوط به زندگی و آیین زرتشت استخراج نمودم. هر آنچه را که می‌اندیشیدم بتواند نشانه‌ای تصویری از دین زرتشت باشد، گردآوری نموده و حتی برای این کار به سایتهای مختلف اینترنتی رجوع کردم. در سایت Google، بارها و بارها کلمات مورد نظر را- در زمینه‌ی تمامی ادیان- جستجو کردم، آنقدر که این نمادها با زندگی آمیخته بودند و هر لحظه، فکر به آنها و جستجو درباره‌ی شان رهایم نمی‌کرد، حتی در خواب. گرچه دشوار بود اما هر چه بیشتر پیش می‌رفت، علاقه‌ام به تحقیق بیشتر می‌شد.

یافتن نمادهای یهودی در ابتدا، برایم به صورت مشکلی پیچیده درآمده بود. تا اینکه یک پایان نامه که موضوع آن بررسی نمادهای یهودی در آثار شاگال بود، راهگشایم شد که این را مدیون راهنمایی استاد راهنمایم و یاری و مساعدت استاد مرانی برای دسترسی به آن پایان نامه می‌دانم. پس از مطالعه‌ی آن دریافتم که به دنبال چه چیزی باید باشم و بتدریج، بسیاری از نمادهای یهودی را گردآوری نمودم.

در طول گردآوری نمادها به دیگر فصول نیز می‌پرداختم. تاریخ ادیان جهان، تاریخ ادیان در ایران، هنر دینی، هنرمند دینی و غیره که به محض یافتن کوچکترین مطلبی مرتبط با آنها، آن را یادداشت می‌کردم. سپس آنها را دسته بندی کرده و بر طبق فصول و بخشهای موردنظر، پاکنویس نمودم. منبع نقل قولهای مستقیم را در پانویس آورده و منبع نقل قولهای غیر مستقیم را داخل پرانتز آوردم.

برای بررسی نمادها در نقاشی معاصر، نیاز به تعداد زیادی نمونه داشتم. به همین منظور نقاشیها و نمایشگاههای پیش از انقلاب اسلامی و دوسالانه‌ها و نمایشگاههای دوره‌ی انقلاب اسلامی را مورد بررسی قرار داده و از میان آنها در بخش پیش از انقلاب، از هفتمین نمایشگاه

آثار هنرمندان معاصر ایران (۱۳۵۳)، نمایشگاه هنر معاصر ایران: از آغاز تا امروز (۱۳۵۴) و نمونه های آثار هنرمندان نوپرداز ایران در نمایشگاه بین المللی بال (سوئیس) در سال ۱۳۵۵، نقاشی قهوه خانه و ۵۰ نمونه ای انتخابی نقاشی میان سالهای ۱۳۱۵ تا ۱۳۵۵ و در بخش دوران انقلاب اسلامی از میان دوسالانه های مختلف تعداد ۲۰۹ اثر را انتخاب نمودم.

اما مسئله ای مهم این بود که در آثار این نمایشگاهها، بیشتر نقاشیهای با موضوعات و نمادهای اسلامی و تعداد کمی با موضوعات مسیحی یافت می شد و من نیاز به بررسی نقاشیهای ادیان دیگر نیز داشتم و سختی کار من در اینجا بود. به این منظور، تماسهای زیادی با انجمن زرتشتیان تهران (خانم مرادپور) برقرار کردم که نهایتاً ایشان ابراز داشتند که هیچیک از نقاشان زرتشتی را نمی شناسند. پاسخ انجمن کلیمیان ایران نیز اینگونه بود. از اساتید دانشگاه و دوستانم در دانشکده و غیره، هر که را می دیدم از ایشان، سراغ نقاشان یهودی و زرتشتی و مسیحی را می گرفتم و به دوستانم و شاگردانم در هنرستان سفارش کرده بودم تا اگر نقاشی ایرانی در این ادیان می شناسند به من معرفی کنند. اما بی فایده بود.

پس با راهنمایی استاد گرامی جناب آقای دکتر شیرازی، برای یافتن نقاشان و بررسی کتابهای آسمانی مصور شده ی ادیان (برای فصل هنر دینی) به چندین مکان مراجعه کردم. ابتدا به انجمن کلیساهای ربانی (خیابان طالقانی) رفتم که در کتابفروشی آن، نه انجیل مصور و نه کتاب دینی مربوط به مسیحیت که مصور شده باشد، یافتم. ایشان اطلاعی از نقاشی یا نقاشان ارمنی و یا کتابی در این زمینه نداشتند. سپس به کلیسای انجیلی آرامنه (خیابان سی تیر) مراجعه کردم. ساعت نزدیک ۱۷:۳۰ روز یکشنبه بود و جمعی از آرامنه در حیاط کلیسا، منتظر شروع مراسم بودند. پس از گفتگو با چند تن از ایشان در ارتباط با نقاشان ارمنی، هیچ سرنخی به دست نیامد و یکباره زنگ کلیسا به صدا درآمد که ایشان با عجله برای برگزاری مراسم دعا، به داخل کلیسا رفتند. کتابفروشی آنجا نیز آنچه را من به دنبالش بودم، نداشت. سپس به کلیسای واقع در خیابان ویلا مراجعه کردم، اما متأسفانه بسته بود و از مغازه ای نزدیک به آن که اتفاقاً ایشان هم ارمنی بودند، در این باره سوال نمودم که بی فایده بود. به انتشارات فروهر (خیابان فلسطین) نیز مراجعه کردم و تنها یک کتاب دینی با عنوان «متون شرقی و سنتی زرتشتی» را که مصور شده بود، یافتم که تصاویری ابتدایی و بسیار ضعیف داشت. از نقاشانشان

هم پرسیدم. فروشنده که خود مردی زرتشتی بود، گفت که اگر هم در دین ما، هنرمند نقاشی وجود داشته باشد، کارش در جایی مطرح نشده و شناخته شده نیست و خواست تا به انجمن زرتشتیان مراجعه کنم. وقتی متوجه پیگیریهای من شد، خواست تا با آقای رستم فولادی در انجمن تماس بگیرم که این کار را انجام دادم اما باز هم بی فایده بود.

به روابط عمومی موزهی هنرهای معاصر تهران هم مراجعه کرده و پس از ارائهی معرفی نامه، موضوع را با آقای نوفرستی (مسئول روابط عمومی) در میان گذاشتم. ایشان هم نتوانستند اطلاعاتی به من بدهند و مرا به کتابخانه رجوع دادند. پس از تحقیق بسیار در کتابخانهی موزه، هیچ نقاشی که اثر نقاشان زرتشتی یا یهودی معاصر ایران باشد، نیافتم. تنها یک کتاب که چند اثر نقاشی از نقاشان ارامنه ایران در آن بود، یافتم. در نتیجه، پس از پیگیریهای بسیار در کتابخانهی ملی، کتابخانهی دانشکده هنر شاهد و موزهی هنرهای معاصر، هیچ اثری از نقاشان زرتشتی و یهودی نیافته و تنها به بررسی چگونگی و میزان استفاده از نمادهای اسلامی و مسیحی در نقاشی معاصر ایران، اکتفا نمودم.

گرچه تحقیقی فشرده و همراه با مشکلات فراوان را پشت سر گذاشتم، اما این تحقیق برایم بسیار جذاب و لذت بخش بود چون به فضل خدا به آنچه می خواستم دست یافتم. در پایان امید آن می رود که این رساله مورد استفاده ی دیگر دانشجویان و هنرجویان که به شناخت نمادهای ادیان تمایل دارند، قرار گرفته و راهگشای ایشان باشد.

راضیه حاجی غدیر علی حداد

مقدمه

از گذشته های بسیار دور ، نماد یا نشانه همواره وسیله ای برای بیان مفاهیم ، موضوعات، آیینها و مناسک ادیان بوده است. از آن زمان که انسان غار نشین بر دیواره ی غارها شرح زندگی وشکار روزمره ی خویش را با اشکال ساده به تصویر کشید تا کنون که نمادها و نشانه ها مورد استفاده ی اکثر نقاشان است و در آثار گرافیکی بسیار کاربرد دارند، رد پای نماد دیده میشود.

استفاده از این تصاویر ساده شده که بیانگر موضوع یا مفهومی خاص می باشند، همواره مورد توجه هنرمندان بوده است چرا که بدین وسیله نوعی رمزپردازی را به آثار خویش وارد نموده و ذهن بیننده را با آن درگیر میسازند تا به کشف رمز درون آنها دست یابد.

پیروان مذاهب و ادیان گوناگون نیز برای بیان مفاهیم ، مناسک و آیینهای ادیان خویش نمادها و نشانه هایی را وضع نموده اند که از آنها برای تبلیغ دین خویش استفاده کرده اند.

این نمادها و نشانه ها در آثار هنری مورد استفاده قرار گرفته است و اکنون نیز در بسیاری از آثار نقاشی ، گرافیکی و غیره از جایگاهی ویژه برخوردار است

به منظور آشنایی با این نمادها و به ویژه نمادهای ادیان الهی، چگونگی استفاده از آنها در نقاشی معاصر ایران و بررسی میزان افزایش یا کاهش استفاده از آنها در نقاشی بعد از انقلاب اسلامی، تحقیقات خویش را با پایان نامه ای تحت عنوان «چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران» آغاز می نمایم. نوع تحقیق مورد استفاده، تحقیق بنیادی بوده و از واژگان کلیدی نشانه، دین، نقاشی، معاصر و ایران برای فیش برداری استفاده شده است.

کلیات تحقیق:

ادیان الهی (زرتشتی، یهودی، مسیحی و اسلام) از زمان ظهور، توسط پیروانشان تبلیغ گردیده و مفاهیم، برخی مناسک و آئین این ادیان، در قالب نمادها و نشانه هایی تعریف و ظهور

یافته اند. نمادهای این ادیان در ابعاد مختلف و با مواد گوناگون، توسط پیروان آنها ساخته شده و این علائم و افراد استفاده کننده از آنها در دوره‌ی معاصر، مشخصه‌ی ادیان مربوطه شده اند. بدون تردید، هنرمندان پیرو این ادیان نیز، در راستای تبلیغ دین خود، از موضوعات دینی و علائم و نشانه‌ها استفاده کرده اند.

مردم ایران، از ابتدا یگانه پرست بوده و در جریان ظهور ادیان الهی زرتشتی، یهودی، مسیحی و اسلام از بیش از سه هزار سال پیش، قرار داشته اند. آنان به ادیان مذکور روی آورده و در حال حاضر در ایران اسلامی، هر چهار دین دارای پیروانی است که هنرمندان آنها نیز، با توجه به آموزه‌های دینی خود فعالیت دارند. این هنرمندان در آثارشان، از علائم و نشانه‌های دینی خود بهره برده اند. از این رو، با ظهور انقلاب اسلامی و آزادی ادیان - که نام برده شد - بسیاری از هنرمندان به ارائه‌ی موضوعات دینی خود پرداخته اند. اگرچه با ظهور اسلام، گرایش بیشتر مردم به این دین و شرایط حکومت‌های اسلامی در ایران، باعث شده است که از ادیان دیگر فعالیت‌های اساسی دیده نشود، ولیکن ایشان در سرزمین‌های اسلامی، همیشه مورد احترام بوده و به فعالیت‌های مذهبی، اقتصادی و اجتماعی خود ادامه داده اند.

سوالهای اصلی تحقیق:

دو سوال مهم در تحقیقات این پایان نامه مورد بررسی قرار گرفته است که عبارتند از:

- ۱- آیا نشانه‌ها و نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران وجود دارد؟
- ۲- آیا نشانه‌های دینی در نقاشی بعد از انقلاب اسلامی افزایش پیدا کرده است؟

پیشینه و ضرورت انجام تحقیق:

برای دریافت پیشینه‌ی این تحقیق لازم است، چند اثر تألیف شده را مورد بررسی قرار دهیم:

- ویلسون، اوا، طرح‌های اسلامی، ترجمه‌ی محمد رضا ریاضی، چاپ اول،

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تهران، ۱۳۸۰.

در این کتاب تنها به شکل ظاهری و بصری نقوش اسلامی در طی ادوار مختلف اسلام بر روی ظروف، کاشیها و غیره توجه شده است و تألیفاتی درباره‌ی این عناصر که برخی از آنها به عنوان نمادهای دین اسلام شناخته می‌شوند، در آن گنجانده نشده است.

-هال، جیمز، فرهنگ نگاره ای نمادها در هنر شرق و غرب، ترجمه‌ی رقیه بهزادی، چاپ اول، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۸۰.

در این کتاب، از نمادهای اسلامی و بخصوص ایرانی، هیچ نمونه‌ای آورده نشده و در بخش نمادهای شرقی، تنها به نمادهای چین، ژاپن و هند پرداخته شده است. از نظر بررسی نمادهای ادیان نیز، تنها نمادهای مسیحی در آن به وفور یافت می‌شود و در چند مورد جزئی از نمادهای دین یهود، سخن به میان آمده است.

- رضی، هاشم، زرتشت پیامبر ایران باستان، چاپ هفتم، انتشارات بهجت، تهران، ۱۳۸۴.

در این کتاب، نمادهای دین زرتشت بطور برجسته و در بخشی جداگانه مورد بررسی قرار نگرفته و با مطالعه‌ی زندگی و آیین زرتشت، می‌توان این نمادها را استخراج نمود.

- کامرانی، بهنام، «رمز شناسی نقاشی های معراج»، سایه طوبی، موزه هنرهای معاصر تهران - فرهنگستان هنر جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۷۹.

در این مقاله برخی از نمادهای مورد استفاده در نقاشیهای معراج پیامبر (ص) مورد بررسی قرار گرفته است.

- حمداللهی، لیلا، سیمای فرشتگان از دیدگاه قرآن و نهج البلاغه، چاپ اول، بیان جوان، قم، ۱۳۸۴.

در این کتاب، تنها یکی از نمادها- نماد فرشته و انواع آن- در فرهنگ اسلامی مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است.

- فضاییلی، سودابه، فرهنگ غرایب، جلد ۱ و ۲، چاپ اول، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری - پژوهشکده‌ی مردم شناسی: افکار، تهران، ۱۳۸۳.

در این کتاب، برخی از نمادهای مرتبط با آئینها و رسوم ادیان مختلف آورده شده است که از آن جمله می‌توان به برخی از نمادهای یهودی اشاره نمود.

- کوربن، هانری، ارض ملکوت از ایران مزدایی تا ایران شیعی، ترجمه ی ضیاء الدین دهشیری، طهوری، تهران، ۱۳۷۴.

در این کتاب برخی از نمادهای موجود در جهان پس از مرگ و روز رستاخیز آورده شده که در ادیان زرتشتی و اسلام مورد بررسی قرار گرفته است.

- شاهواروتی فراهانی، عبدالمجید، بررسی نماد و اسطوره در هنر انقلاب، استاد راهنما: حبیب الله صادقی، کارشناسی، دانشکده هنر دانشگاه شاهد، تهران، ۱۳۸۰.

در این رساله، نماد و اسطوره در عرصه‌ی تاریخ مورد بررسی قرار گرفته و هنر بعد از انقلاب از این لحاظ که آیا هنری نمادین و برگرفته از اسطوره‌های تاریخی و ملی ایران و اسلام بوده است، مورد بازنگری می‌باشد.

- فنایی، زهرا، تحلیل ساختار محتوایی نقاشی بعد از اسلام، استاد راهنما: کارشناسی، دانشکده هنر، دانشگاه شاهد، تهران.

در این رساله، نقاشی معاصر بعد از انقلاب اسلامی، روند و شکل‌گیری آن، ویژگیهای شاخص و بارز مؤثر در آن از جمله: تأثیر جنگ، نقاشان این دوره و نقطه نظراتشان، مسئله‌ی هویت و تأثیر هنر غرب و دوسالانه‌ها، مورد بررسی قرار گرفته است.

با توجه به اینکه در گسترش و معرفی ادیان مختلف، تفکر، آئینها و مناسک، هنر بیشترین نقش را دارد و هنر و مذهب پیوند تنگاتنگی دارند، لذا معرفی جامع و کامل نمادهای ادیان از جمله: اسلام، مسیحیت، یهود و زرتشت در هنر، به ویژه در نقاشی معاصر ضروری می‌باشد. از این جهت معرفی نمادهای گردآوری شده‌ی ادیان به هنرمندان برای تهیه آثارشان ضروری بوده و شناسایی این نمادها به ایشان در جامعه‌ی معاصر، نوعی ضرورت به شمار می‌رود. همچنین بررسی گرایشات نقاشان ادیان مختلف به سمت استفاده از نمادها با ظهور انقلاب و دیدگاه دینی و آزادی ادیان و نیز تحقیق در میزان و چگونگی استفاده از این نمادها در آثارشان، ضروری می‌باشد.

فرضیه ها:

- به نظر می‌رسد نشانه‌ها و نمادهای دینی ادیان مختلف در نقاشی معاصر ایران وجود دارد.

- به نظر می‌رسد نشانه‌های دینی در نقاشی بعد از انقلاب افزایش پیدا کرده است.

اهداف و کاربردها:

این تحقیق دارای اهدافی اصلی و فرعی می‌باشد که عبارتند از:
اصلی:

۱- معرفی نمونه‌ها و نشانه‌های ادیان مختلف در نقاشی معاصر ایران و اشتراکات نمادها.

۲- بررسی گرایش نقاشان بویژه بعد از انقلاب اسلامی به استفاده از نمادها و نشانه‌های دینی.

فرعی: معرفی برخی از نقاشیهای برخوردار از نماد دینی.

نتایج اصلی تحقیق حاضر، می‌تواند در زمینه‌های زیر، کاربرد داشته باشد:

- شناساندن نمادهای دینی به جامعه‌ی هنرمندان.

- پی بردن به مفهوم آثار نقاشی و تسلط بر آنان با دیدن هر یک از نمادها.

- دادن آگاهی و شناخت به دانشجویان و هنرجویان با ارجاع این تحقیق به دانشگاهها،

هنرستانها و مجامع هنری. بررسی استفاده از نشانه‌های ادیان مختلف در نقاشی بعد از انقلاب

اسلامی و معرفی آنها، ویژگی جدید بودن و نوآوری این تحقیق می‌باشد.

روش انجام تحقیق:

روش انجام تحقیق حاضر، روش توصیفی و شیوه‌ی آن کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد.

ابزار مورد استفاده برای این تحقیق، فیش برداری، عکس و مصاحبه بوده و کلیه‌ی آثار نقاشی

معاصر ایران بویژه دوران انقلاب اسلامی، جامعه‌ی آماری آن به شمار می‌رود. برای بررسی اهداف فوق ۲۰۹ نمونه نقاشی به روش نمونه گیری انتخابی جداسازی شد.

نمونه های فوق از میان نمایشگاههای نقاشی معاصر ایران در قبل از انقلاب اسلامی، نقاشی قهوه خانه، نقاشیهای نقاشان پیش از انقلاب مابین سالهای ۱۳۱۵ تا ۱۳۵۵، دوسالانه های نقاشی معاصر ایران، دوسالانه های نقاشی جهان اسلام، نمایشگاههای نقاشی زنان ایران با عنوان (تجلی احساس) و نقاشیهای نقاشان ارمنی ایران انتخاب شده و از لحاظ استفاده از نمادهای دینی در آنها، میزان و چگونگی استفاده و نیز افزایش یا کاهش استفاده از نمادهای دینی در نقاشی بعد از انقلاب اسلامی، مورد بررسی قرار گرفتند.

روش تجزیه و تحلیل:

روش کمی و کیفی

توضیح فصول:

رساله‌ی حاضر شامل ۶ فصل می‌باشد که هر یک از فصول دارای بخشهایی مرتبط با موضوع آن فصل هستند.

- فصل ۱- دین و هنر: این فصل شامل سه بخش می‌باشد: بخش اول با عنوان تعاریف که تعاریف واژگان کلیدی نماد، نشانه، دین و نقاشی معاصر ایران در آن آمده است. بخش دوم با عنوان هنر دینی که شامل بررسی مفهوم هنر دینی، هنرمند دینی و موضوعات مد نظر او می‌باشد. بخش سوم با عنوان تاریخ ادیان که در آن کلیات تاریخ ادیان و تاریخ ادیان در ایران مورد بررسی قرار گرفته است.

- فصل ۲- نمادها و نشانه های ادیان: این فصل شامل ۵ بخش می‌باشد که در ۴ بخش آن نمادها و نشانه های ادیان الهی اسلام، مسیحیت، زرتشتی و یهود گردآوری شده و به دسته های نمادها، نشانه ها، مفاهیم و آداب و سنن تقسیم شده است. در بخش پنجم نیز، برخی از نمادهای مشترک میان ادیان مطرح شده است.

- فصل ۳- چگونگی استفاده از نمادهای دینی در نقاشی معاصر ایران: در بخش

اول این فصل نقاشی معاصر ایران در دوران معاصر (از آغاز تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی)